

ОМЕЛЯНЮК СЕРГІЙ МИКОЛАЙОВИЧ

*здобувач кафедри практичної психології та соціальної роботи
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля,
м. Сєвєродонецьк*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ НАРАТИВІВ

У статті розкриваються теоретико-методологічні основи дослідження соціально-психологічних наративів. Показано, що завдяки «лінгвістичному повороту» в гуманітаристиці, культура та соціальна комунікація почали розглядатися як «мовні феномени», тобто такі, що визначені сталими уявленнями, котрі відображені в дискурсах. Відтак, дискурс був потрактований як достеменний простір буття соціокультурних феноменів. У поведінкових науках, зокрема й у психології, завдяки структуралістському підходу, був вироблений методологічний інструментарій конкретизації структур, котрі детермінують соціальну картину світу, цілі діяльності та прийнятні поведінкові форми. Таким чином, показано, що соціально-психологічні феномени сучасності найадекватніше розкриваються саме в рамках структуралістського підходу. Прикметною особливістю сучасності є переоцінювання уявлень, які донедавна ще здавались усталеними. Важливу роль у формуванні громадської думки й картини світу загалом відіграють соціальні мережі. Прикметною рисою соціальних мереж є те, що в них відбуваються зіткнення найрізноманітніших дискурсів – наукового, релігійного, побутового тощо. Як наслідок, загальний дискурс соціальних мереж справляє враження невпорядкованого міксу. Однак, насправді, дискурс соціальних мереж є підпорядкованим структуралістським принципам, які піддаються опису, трактуванню, прогнозуванню та конструюванню. Зважаючи на те, що соціальні мережі справляють дедалі більший вплив на соціокультурні процеси і виступають потужним соціально-психологічним фактором, дослідження їх дискурсивних характеристик є вкрай актуальним завданням. Акцентовано увагу на тому, що дискурс соціальних мереж є, як правило, не авторським. А отже він є соціально-психологічним феноменом, який відображає масову свідомість. Дискурсу соціальних мереж є конвергентним фольклор, який також є феноменом колективної творчості. Відповідно, теорії та методи соціально-психологічного дослідження, які вироблені в рамках структуралізму з метою дослідження феноменів колективної творчості, можуть бути використані в рамках дослідження дискурсу соціальних мереж.

Ключові слова: *дискурс, наратив, структуралізм, соціально-психологічний феномен, масова свідомість.*

Воєнно-політична агресія Російської Федерації проти України актуалізує дослідження, присвячені сприйняттю загроз, процесу

прийняття рішення та поведінки в екстремальних умовах. У соціально-психологічному плані нової актуальності набувають питання становлення тих чи тих нормативних, загально прийнятих у суспільстві уявлень про загрози та способи протидії їм. Цілком очевидно, що ці соціально-психологічні уявлення нестатичні, вони розвиваються і, цілком логічно припустити, що в їхній трансформації є певні закономірності. Як і будь-який соціальний наратив, тема загрози розвивається, проходячи шлях від зародження до канонізації в кількох версіях і, зрештою, до втрати актуальності, тобто перетворення або на ритуал, або наратив низького ґтибу. Зазначений аспект проблеми соціально-психологічного сприйняття воєнних загроз є дискурсивним виміром проблеми.

Відповідно, ми ставимо за **мету** дослідити теоретико-методологічні основи аналізу психологічного змісту соціальних наративів.

Об'єкт дослідження – теорії становлення соціальних наративів.

Предмет – психологічні методи конструювання соціальних наративів.

Ми виходимо з **гіпотези**: будь-який соціальний наратив є продуктом колективної творчості, відтак його трансформації мають не випадковий, а закономірний характер.

Представлена гіпотеза потребує певного **уточнення**. Є цілком логічні підстави припустити, що соціальний наратив, особливо дискурс соціальних мереж, який ми досліджуватимемо, має більше спільного не з авторським текстом, а з фольклором. Соціальний наратив доповнюється і спрощується, поглиблюється і примітивізується колективом – безособовим автором. Відповідно на соціально-психологічному змісті соціального наративу позначаються всі загальні тенденції трансформації продуктів колективної творчості. Саме тому ми припускаємо – і це є **гіпотеза-уточнення**, – що соціальний наратив врешті-решт перетворюється або на ритуал, інтерпретація і навіть рефлексія якого вже підлягає табу, та/або наратив низького ґтибу – пейоратив, гумористичний мем, анекдот тощо.

Цілком очевидно, що нині тема воєнно-політичної загрози збоку Російської Федерації є вкрай болісною для українського суспільства. Війна, яку веде Російська Федерація проти України, зачепила все українське суспільство, особливо мешканців східних областей нашої країни. Відтак тема війни є живою, вона піддається рефлексії. Ця тема ще далека від остаточного оформлення, тобто переходу в декілька канонічних наративів. Водночас тема російсько-української війни піддається активному конструюванню. Спостерігається агресивне вторгнення в український інформаційний простір російської пропаганди. До конструювання наративу війни вдаються й суб'єкти української політики, а також медіа й окремі блогери. Відповідно, дослідивши аналітичний матеріал, ми не зможемо вдатися до

узагальнень, які характеризуватимуть остаточний соціально-психологічний канон воєнної загрози. На що ми можемо сподіватись у процесі аналізу, то це на виявлення низки тенденцій, котрі простежуються з 20 лютого 2014 року й до тепер і які вказують на свідомі та несвідомі трансформації наративу воєнної загрози.

У рамках представленого теоретичного дослідження ми акцентуватимемо увагу на принципах, підходах і методах психолого-наративного аналізу [1]. Теоретична база дослідження – структуралістський підхід, вироблений у філософії, психології особистості та соціальній психології.

Оскільки структуралістський підхід не є вельми вживаним в українській психології, то доцільним є висвітлення його базових принципів, які актуальні для нашого дослідження. В основі структуралізму лежить лінгвістичний поворот у гуманітаристиці: соціальні феномени розглядаються не як, власне, результат і перебіг соціальних процесів, а як мовні прояви. За класичним формулюванням структуралізму, яке є своєрідним гаслом: усе є дискурс. Відзначимо, що слово «дискурс» грецького походження й означає «мова». Відповідно, цитована максима французьких структуралістів може перекладатися й наступним чином: усе є мова.

В основі зазначеного підходу – філософія Фрідріха Гегеля та наступне неогегельянство. Згідно з Гегелем, усі соціальні процеси – це прояви становлення понять, які мають онтологічний статус. Скажімо, держава – це не лише політичний інститут, який виникає історично. Держава, це насамперед – онтологічне поняття, котре мусить набути втілення в історії. Звідси і Гегелева максима: все, що існує, – існує закономірно; або ж інша його теза: все, що існує, є розумним (тобто відповідним Абсолютному Розуму). За Гегелем, поняття існують не на рівні судження, тобто не створюються шляхом розмислів чи комунікації. Вони лише пізнаються завдяки інтелектуальній діяльності, шляхом використання спекулятивного методу. Поняття мають онтологічну природу. І в цьому сенсі вони конвергентні «ідеям» із платонівської філософії. Гегелівські «поняття», як і платонівські «ідеї», – несотворені, вічні й абсолютні. Відмінність лише в тім, що, згідно з Гегелем, поняття розвиваються, тобто перебувають у становленні. «Ідеї» ж платонівської філософії не розвиваються і не трансформуються, а одвічно та вічно існують у своїй формальній чистоті.

Згідно з аристотелівською логікою, не можливим є зіставлення взаємовиключних понять. Тобто річ неможливо охарактеризувати за допомогою принаймні двох протилежних понять. Але за вченням Гегеля, зіткнення двох протилежних понять призводить не до анігіляції одного з них, а до виникнення третього, яке є їхнім синтезом. Цей процес зіткнення понять і становлення синтезового поняття описується гегелівською діалектикою.

Окреслена логіка платонізму та гегельянства повною мірою лягла в основу лінгвістичного повороту, визначивши філософську думку, а згодом вплинула на соціальні науки та психологію. Згідно з філософією Платона та Гегеля, буття конструюється «ідеями» та «поняттями», які первинні, але доволіно відображаються в конкретному бутті, зокрема й соціальних процесах; структуралізм, у свою чергу базується на тезі: існують структури, які первинні, але доволіно відображаються на рівні культурних, політичних чи соціально-психологічних процесів. Звісно, структуралізму не властива метафізичність, притаманна платонізму, неоплатонізму та гегельянству в усіх його відгалуженнях. Утім, своєрідну спробу побудови «соціально-історичної метафізики» можна бачити в теоріях Фернана Броделя й Іммануїла Валлерстайна. Однак теорії Броделя та Валлерстайна створені під істотним впливом марксизму, який, у свою чергу, має гегельянські витоки.

У становленні структуралізму до снаги бачити два напрямки, які неможливо чітко розмежувати. Разом із тим, таке розмежування й недоцільне. Згідно з першим напрямком, роль гегельянських понять виконує дискурс: мовні структури – аналог метафізичних «понять» чи «ідей». Згідно з другим напрямком, існують соціальні структури. Вони не зводяться тільки до дискурсу, а поширюються також на політику, економіку, релігію, соціальні практики, нормативні, тобто схвалені культурою, психологічні переживання. Нерозмежованість обох напрямків зумовлюється тим, що соціальні структури транслуються за допомогою дискурсу. Тобто, так чи інакше, набувають дискурсивного представлення і на цьому рівні доступні для наукового пізнання.

За традицією, початок лінгвістичного повороту пов'язується з працями швейцарського філолога Фердинана Соссюра. Згідно з представленими ним дослідженнями, висловлювання, тобто наративи, мають жорстку внутрішню визначеність – іманентну детермінованість. Зміст наративу диктується внутрішньою структурою мови. Так, авторське висловлювання може бути більш чи менш точним, стилістично довершеним чи недолугим, психологічно переконливим чи взагалі асихологічним (хоча витіснення психологічних конотацій також є психологічним феноменом). Але в структурному відношенні будь-який наратив є внутрішньо детермінованим. Соссюр розглядав лінгвістику як частину семіотики – науки про знаки, завдяки яким відбувається комунікація. Знаки, водночас, – це система символів, за посередництва яких існує й проявляється культура. Семіотика, у свою чергу, за концепцією Соссюра, – частина соціальної психології, оскільки остання є наукою про становлення знаків як результату психологічно визначеної діяльності соціуму [2].

Згідно зі структуралізмом, конкретний наратив, тобто висловлювання, диктується дискурсом точно так само, як усі

геометричні теореми базуються і впливають з аксіом, котрі, утім, приймаються на віру й не можуть бути доведені. Скажімо, будь-які політичні висловлювання базуються на системі ціннісних уявлень, які мають парадигмальний характер. Це може бути або ліберально-демократичне висловлювання, якщо автор поділяє (свідомо чи не свідомо) систему ліберальних цінностей; або ж тоталітарне висловлювання, якщо за своїми вихідними настановленнями автор приналежний до тоталітарного дискурсу. Як і геометричні аксіоми, ціннісні настановлення в політиці неможливо довести. Як, скажімо, довести тезу Жан-Жака Руссо: «Всі люди народжують вільними, але усюди вони в кайданах»? З погляду психології, слова Руссо – цілковита нісенітниця. Бо люди не народжуються вільними. Новонароджена дитина є абсолютно залежною від материнської опіки. Подальша соціалізація є входженням дитини до культури, базові рамки якої вона не здатна порушити. Навіть девіантна поведінка і та є визначеною соціальними нормами, які окреслюють простір неприйнятної поведінки. Кажучи мовою структуралізму, людина соціалізується в дискурсі; і навіть її протест проти дискурсивних норм є дискурсивно визначеним. Тож, згадані слова Руссо не витримують формальної критики. Річ лише в тім, що ніхто не вдається до крити, оскільки очевидно, що, висловлюючись про свободу, Руссо мислить її не в аристотелівському, а онтологічному сенсі. Він говорить не про свободу вибору, яка так важко дається людині, а про свободу як онтологічний статус людини. І якщо свободу вибору ще можна описати, а її доцільність обґрунтувати, то онтологічна свобода – це аксіома, яка не доводиться, а приймається на віру.

Показово, що Іммануїл Кант, обґрунтовуючи етичні засади, виокремлює апріорні здатності людини, серед яких акцентує увагу на свободі волі. Кант не доводить існування свободи волі. Він лише наголошує, що теза про свободу волі є необхідною для будь-якої етичної системи. По суті, ця теза є прийнятою на віру аксіомою, на якій базується етика. Або філософія приймає тезу про існування свободи волі і тоді етичні побудови мають сенс, або відкидає і тоді етика як така втрачає сенс.

Таким чином, на прикладі учень двох філософів-просвітників ми бачимо, що вчення про свободу людини є аксіоматичним. Відповідно, будь-який ліберальний наратив, висловлений мовою політики, права чи соціальної психології, виводиться з філософської аксіоматики доби Просвітництва (Вольтер, Руссо, Кант та ін.). І в цьому сенсі будь-який ліберальний наратив, який стосується загальних прав людини та прав представників тих чи тих соціальних груп, повною мірою лежить у просвітницькому дискурсі. Зокрема соціально-психологічні дослідження статусу соціальних груп можливі лише тому, що існує просвітницький дискурс свободи. Таким чином, як ми щойно

показали, базова теза структуралізму – усяке судження є дискурсивно визначеним – цілком релевантна.

У своєму розвиткові принципи структуралізму радикалізувалися. Структуралізм трансформувався в постструктуралізм, або ж, як його ще називають, «радикальний структуралізм» чи «ультра-структуралізм». Звернувшись до праць Мішеля Фуко, ми можемо завважити як принципи структуралізму, радикалізуючись, призводять до фактичної руйнації самого структуралізму. У своєму дослідженні культурного, зокрема й наукового, статусу божевілля, Фуко вводить поняття «влада». Дискурс, який описує божевілля – його визначення, градації, соціальне сприйняття, контроль, покарання, запобігання тощо, – слугує одній меті – утвердженню та реалізації влади. Як показує Фуко, дискурс божевілля інструментальний, оскільки постає засобом здійснення репресій щодо окремих особистостей і соціальних груп. Відповідно, цей-таки дискурс – інструмент реалізації й утвердження соціальної влади тих осіб, котрі контролюють дискурс [3; 4].

Дослідження, які були здійснені Фуко, уможливили постановня нової максими, яка вже є гаслом постструктуралізму: будь-який дискурс – це влада. На ґрунті цього теоретичного погляду постав дискурс-аналіз, який, за словами Тьона ван Дейка, покликаний не розшифровувати наративи, а викривати владу, яка створює дискурси задля утвердження та збереження соціальної нерівності, панування одних соціальних груп над іншими [5]. За великим рахунком, структуралізм у своєму розвиткові повернувся до тієї точки, з якої й розпочався, – тези Соссюра про залежність дискурсу від соціально-психологічних чинників. Адже і Фуко, і ван Дейк акцентують увагу на психологічних факторах, які детермінують конструювання й утвердження дискурсів. Жадання влади, однак аж ніяк не в ніцшеанському сенсі, а в сенсі суто психологічному – головна спонука конструювання та використання владних чи пак репресивних дискурсів. За термінологією Михайла Бахтіна, репресивний дискурс – це домінація «тілесного низу» над «духовним верхом». У термінології психолога-структураліста Жака Лакана, – це є домінація «егоїстичних потреб» над «потребами альтруїстичними». За термінологією українського філософа-постмодерніста Олексія Шевченка – це є прояв «нищого задоволення».

Таким чином, як ми щойно показали, згідно зі структуралізмом, соціальні наративи, а особливо, якщо вони стосуються питань воєнної загрози, мають соціально-психологічну підоснову. У своєму подальшому дослідженні ми звертатимемося до низки праць, які деталізують соціально-психологічні аспекти сприйняття загрози. Однак, так чи інакше, у своєму дослідженні ми дотримуватимемося базових принципів структуралізму та постструктуралізму.

У поведінкових науках широковживаним є системний підхід. Доцільність застосування системного підходу є незаперечною. Згідно з

підходом, об'єкт дослідження розглядається як певна структура, складники якої взаємозумовлюють одне одного. Конкретизація такого підходу має місце в теоріях систем. Із них найвідомішою є теорія, представлена Нікласом Луманом [6; 7]. Особливість луманівської теорії систем – біологічний редукціонізм (зокрема дослідник звертається до праць нейробіологів – Франциска Варели й Умберто Матурані). У теорії Лумана біологічні процеси постають парадигмою щодо процесів соціальних; відповідно, біологізм – взірць для пояснення соціально-психологічних феноменів.

Очевидною є конвергентність системного підходу із філософським холізмом, структуралізмом і гештальтпсихологією. Відповідно до принципу холізму, основи якого закладені в працях Аристотеля, ціле є більшим, аніж сума його складників. А за формулюванням Фрідріха Гегеля, який поділяв принципи холізму, сенс притаманний тільки цілому, а не його частинам. Наразі ж, ставлячи питання про концептуалізацію психолого-системного підходу в контексті проблеми безпеки особистості та суспільства, ми маємо прийняти як актуальні дві тези холізму: онтологічну – про примат цілого над його частинами, та методологічну – трактування будь-якого предмета зумовлюються його приналежністю до цілого.

Загальні принципи холізму, які, звісно, впливають із діалектики, – безсумнівні. Однак вони радикально суперечать аналітичному підходу, який панує в природничих науках і домінує в психології. Згідно з аналітичним підходом, пізнання об'єкта здійснюється шляхом виокремлення його складників (предметів), які, у свою чергу, розглядаються як фактори (значущі в більшій чи меншій мірі), котрі визначають характеристики цілого (об'єкта). За аналітичного підходу, пізнання зводиться до поділу об'єкта, тобто аналізу. Показовий приклад аналітичного підходу – теорії особистості, в яких виокремлюються або домінують процеси – розгортання та взаємодія певних елементів психіки (З. Фройд, В. Джемс, К. Юнг та інші), або сукупність рис, комбінація та вираженість яких визначає той чи той тип особистості (Р. Кеттел, Г. Айзек та інші).

Структуралізм, у свою чергу, є теоретико-методологічним підходом, орієнтованим на пізнання соціокультурних феноменів. Базуючись на холізмі, структуралізм доповнюється соціокультурним релятивізмом. За великим рахунком, структуралізм зводиться до наступної максими: феномен – це не сукупність елементів, а відношення між елементами, котрі первинніші, аніж самі елементи. Вдаючись до вельми побутового прикладу, можна сказати: будинок – це не його елементи, а щось більше, аніж сукупність (принцип холізму). Будинок зводиться не з елементів як таких, а на онові конструктивних принципів, які реалізуються завдяки використанню елементів. Будинок може бути споруджений із цегли, каміння, дерева (абощо). Будівельний матеріал є довільним; первинними і

незмінними постають принципи будівництва, котрі і являють собою базові структури. В антропології цей принцип первинності структури був обґрунтований Клодом Леві-Стросом у його праці «Структурна антропологія». У психології особистості важливі структуралістські концепти були запропоновані Жаком Лаканом – його праця «Функція і поле мовлення та мови в психоаналізі». Зокрема, згідно з Лаканом, є три базові елементи психічної активності: уявлене, символічне та реальне. Однак вони не існують самі по собі, а проявляються тільки завдяки взаємодії, являючи в такий спосіб базові структури. Утім відзначимо, сама можливість уявленого реалізується завдяки рефлексії, символічного – завдяки мові (соціально задана дискурсивна реальність), реальне ж, у свою чергу, – переживання тривоги, що спричинена недостатністю рефлексії та символізації.

Структуралізм відкидає прагматизм і позитивізм. Тобто, згідно зі структуралізмом, структури взаємодіють і розгортаються в часі не задля якоїсь визначеної, практично значущої мети. Структурні відношення існують самі по собі і задля самих себе, незалежно від наслідків цієї взаємодії. Водночас, структуралізм відкидає і гуманізм. Згідно зі структуралізмом, ані людина, ані суспільство не являють собою мету становлення структурних відношень. Структуралізм постулює нейтральність структурних відношень щодо цілей людської діяльності, а в розрізі часу – і щодо мети та результатів соціальних й історичних процесів.

Подальший розвиток структуралізму пов'язаний із радикальним застосуванням його методологічних принципів (постструктуралізм, ультраструктуралізм). Зокрема в постструктуралістському дискурсі набуває поширення поняття «влада», обґрунтоване Мішелем Фуко. Влада розглядається як домінуючий принцип буття системи: система існує, реалізуючи владу; система існує задля реалізації влади. Таким чином, до дискурсу постструктуралізму, фактично, повертається психологізм, який початково був відкинутий.

Гештальтпсихологія постала на початку ХХ століття. Але в ній відображено всі ті принципи, які згодом лягли в основу структуралізму. Гештальтпсихологія не заперечує аналітичний підхід як такий, а лише акцентує увагу на необхідності доповнювати його принципом холізму (цілісності). Водночас, гештальтпсихологія постулює наступні максими: цілісність є первинною щодо складників; цілісність не виводиться із функціональних особливостей складників.

Відтак базовими постають принципи гештальтпсихології – основа психолого-системного підходу до пізнання феноменології безпеки особистості та суспільства. Також психолого-системний підхід включатиме концепти структуралізму, постструктуралізму та гештальтпсихології.

Психолого-системний підхід базується, водночас, і на принципах загальної теорії систем. Зокрема, психолого-системний підхід включає:

1) аналіз об'єкта – безпеки особистості та суспільства – як сув'язної сукупності складників; 2) виявлення мети розгортання системи; 3) конкретизацію ресурсів, які забезпечують функціонування системи; 4) встановлення зв'язків системи із зовнішнім середовищем, адже будь-яка система є частиною іншої, більшої системи; 5) виявлення внутрішнього зворотного зв'язку в системі. Використання зазначених загальних принципів теорії систем, а також концептів структуралізму, постструктуралізму та гештальтпсихології уможливить комплексний аналіз феномена безпеки особистості та суспільства.

Отже, є наступні структурні напрямки психолого-системного підходу.

1. Системно-аналітичний напрямок досліджень. Його суть полягає у виявленні складників, сукупність яких формує структури системи. Зокрема, виокремленню підлягають індивідуально- та соціально-психологічні складники системи безпеки особистості та суспільства.

2. Системно-структурний напрямок дослідження. Він полягає у виявленні взаємозв'язків між елементами системи. Останні розуміються як сталі структури, котрі первинніші аніж елементи, взаємозв'язки між якими їх утворюють. Тобто, структури розглядаються як формотворчі й сталі в часі, а елементи як довільні та змінні.

3. Системно-функціональний напрямок дослідження. Його мета – виявлення домінантних функцій, завдяки реалізації яких відбувається прояв системи.

4. Системно-цільовий напрямок дослідження – полягає у виявленні метацілі, на досягнення якої спрямовується функціонування системи, а також цілей проміжних. Наголосимо, що метаціллю системи завжди є самозбереження системи. Однак, ціль системи – це завжди також і дискурсивний феномен, тобто ціль завжди артикулюється. Очевидно, що артикуляція цілі може змінюватися. Проте, сутнісно, в аксіологічному вимірі, метаціль системи завжди залишається незмінною.

5. Системно-ресурсний напрямок дослідження. Він полягає в конкретизації тих засобів, котрі актуалізуються з метою досягнення метацілі та реалізації системних функцій.

6. Системно-інтеграційний напрямок дослідження – виявлення гештальтпринципів, які забезпечують цілісність системи. Тобто тих цінностей та образних конфігурацій, на досягнення яких і спрямовується система.

7. Системно-комунікаційний напрямок дослідження – аналіз зв'язків системи зі сторонніми системами та метасистемою, до якої входить система, яка досліджується.

8. Системо-темпоральний напрямок дослідження – полягає у розкритті становлення системи, тобто її зародження, етапів розвитку, наявного стану та подальших перспектив.

З погляду психолого-системного підходу, комунікацію потрібно розуміти не в побутовому значенні людського спілкування, а в онтологічному вимірі. Сенс, який постає в процесі комунікації, зокрема трактування безпеки, є характеристикою не аналітичною, а онтологічною. По суті, сенс є лише відтворенням образу ідентичності. Саме на цей аспект ми звертали увагу, звернувшись до максим Жан-Жака Руссо. Як ми наголошували, концепт свободи в творчості Руссо, має онтологічний сенс.

Отже, дискурс соціальних мереж є одним із найприкметніших феноменів сучасності. Учасники соціальних мереж, загалом, анонімні; принаймні дописувачі соціальних мереж, як правило, безпосередньо й особисто не контактують між собою. Відповідно, більшість соціальних правил спілкування можуть ними ігноруватися. Принципова анонімність дискурсу соціальних мереж є підставою трактувати його як соціально-психологічний феномен, який відображає масову свідомість. Як і фольклор, він створюється безіменними особами, поширюється неконтрольовано, редагується, цитується й інтерпретується без участі авторів наративів. Разом із тим, дискурс соціальних мереж, як і прояви масової свідомості загалом, придатний для опису, аналізу та тлумачення з позиції структуралізму. Насамперед евристичність структуралістського підходу зумовлюється тим, що колективний дискурс відображає закономірні й об'єктивні тенденції масової свідомості.

Список використаної літератури:

1. Наративні психотехнології / Чепелева Н. В., Смульсон М. Л., Шиловська О. М., Гуцол С. Ю.; за заг. ред. Чепелевої Н. В. – К.: Главник, 2007. – 160 с.
2. Соссюр Ф. де. Курс общей лингвистики / Пер. с франц. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 256 с.
3. Фуко М. История безумия в классическую эпоху / Пер с фр. И. К. Стаф. – М.: АСТ: АСТ Москва, 2010. – 698 с.
4. Фуко М. Ненормальные: Курс лекций, прочитанный в Коллеж де Франс в 1974–1975 учебном году. – СПб.: Наука, 2005. – 432 с.
5. Дейк ван Т. Дискурс и власть. Репрезентация доминирования в языке и коммуникации / Перевод с англ. Е. А. Кожемякина, Е. В. Переверзева, А. М. Маматова. – М.: Книжный дом «Либриком», 2013. – 344 с.
6. Луман Н. Введение в системную теорию. – М.: Логос, 2007. – 360 с.
7. Луман Н. Общество как социальная система / Пер. с нем. А. Антоновской. – М.: Логос, 2004. – 384 с.

References:

1. Naratyvni psyhotehnologii' / Chepeljeva N. V., Smul'son M. L., Shylovs'ka O. M., Gucol S. Ju.; za zag. red. Chepeljevoi' N. V. – K.: Glavnnyk, 2007. – 160 s.
2. Sossjur F. de. Kurs obshhej lnygvystyky / Per. s franc. – M.: Edytoryal URSS, 2004. – 256 s.
3. Fuko M. Ystoryja bezumyja v klassycheskujy epohu / Per s fr. Y. K. Staf. – M.: AST: AST Moskva, 2010. – 698 s.
4. Fuko M. Nenormal'nye: Kurs lekcyj, prochytannyj v Kollezh de Frans v 1974–1975 uchebnom godu. – SPb.: Nauka, 2005. – 432 s.

5. Dejk van T. Dyskurs y vlast'. Reprezentacija domynirovaniya v jazyke y kommunykacyy / Perevod s angl. E. A. Kozhemjakyna, E. V. Pereverzeva, A. M. Mamatova. – M.: Knyzhnyj dom «Lybrykom», 2013. – 344 s.
6. Luman N. Vvedenye v systemnuju teoryju. – M.: Logos, 2007. – 360 s.
7. Luman N. Obshhestvo kak social'naja sistema / Per. s nem. A. Antonovskoj. – M.: Logos, 2004. – 384 s..

Омелянюк С.Н.

Теоретико-методологические основы исследования социально-психологических нарративов

В статье раскрываются теоретико-методологические основы исследования социально-психологических нарративов. Показано, что благодаря «лингвистическому повороту» в гуманитаристике, культура и социальная коммуникация стали рассматриваться как «языковые феномены», то есть такие, которые определены постоянными представлениями, что отражены в дискурсах. Следовательно, дискурс был расценен как истинное пространство бытия социокультурных феноменов. В поведенческих науках, в частности в психологии, благодаря структуралистскому подходу, был выработан методологический инструментарий конкретизации структур, детерминирующих социальную картину мира, цели деятельности и приемлемые поведенческие формы. Таким образом, показано, что социально-психологические феномены современности наиболее адекватно раскрываются именно в рамках структуралистского подхода. Отличительной особенностью современности является переоценка представлений, которые до недавнего времени казались устоявшимися. Важную роль в формировании общественного мнения и картины мира в целом играют социальные сети. Отличительной чертой социальных сетей является то, что в них происходят столкновения самых разнообразных дискурсов - научного, религиозного, бытового и др. Как следствие, общий дискурс социальных сетей производит впечатление неупорядоченного микса. Однако, на самом деле, дискурс социальных сетей подчинен структуралистским принципам, которые поддаются описанию, трактовке, прогнозированию и конструированию. Поскольку социальные сети оказывают все большее влияние на социокультурные процессы и выступают мощным социально-психологическим фактором, исследование их дискурсивных характеристик является крайне актуальной задачей. Акцентируется внимание на том, что дискурс социальных сетей является, как правило, не авторским. А значит он является социально-психологическим феноменом, который отражает массовое сознание. Дискурса социальных сетей есть конвергентным фольклор, который также является феноменом коллективного творчества. Соответственно, теории и методы социально-психологического исследования, произведенные в рамках структурализма с целью исследования феноменов коллективного творчества, могут быть использованы в рамках исследования дискурса социальных сетей.

Ключевые слова: дискурс, нарратив, структурализм, социально-психологический феномен, массовое сознание я.

Omelianiuik S.M.

Theoretical-methodological foundations of research of social-psychological narratives

The article reveals the theoretical-methodological foundations of research of social-psychological narratives. It is shown that due to the “linguistic turn” in humanities, culture and social communication are reviewed as “linguistic phenomena”, thus like the ones defined by stable ideas that are reflected in discourses. Thus, the discourse was interpreted as the true space of being of sociocultural phenomena. In the behavioral sciences, in particular in psychology, due to the structuralist approach, a methodological toolkit has been developed to concretize the structures that determine the social picture of the world, the goals of activity and acceptable behavioral forms. Thus, it is shown that the social-psychological phenomena of modernity are most precisely disclosed in the framework of the structuralist approach. The distinctive feature of modernity is the reassessment of ideas that seemed stable until recently. Social networks play an important role in forming public opinion and the picture of the world as a whole. The distinctive feature of social networks is that they encounter a wide variety of discourses - scientific, religious, everyday, etc. As a result, the general discourse of social networks gives the impression of disordered mix. However, in fact, the discourse of social networks is subject to structuralist principles that can be described, interpreted, forecasted and constructed. Since social networks are increasingly influencing sociocultural processes and are powerful social-psychological factor, the research of their discursive characteristics is an extremely important task. Attention is focused on the fact that the discourse of social networks is, as a rule, not copyrighted. So, it is a social-psychological phenomenon that reflects mass consciousness. The discourse of social networks is convergent folklore, which is also a phenomenon of collective creativity. Accordingly, theories and methods of social-psychological research, produced in the framework of structuralism with the aim of studying the phenomena of collective creativity, can be used in the research of the discourse of social networks.

Key words: *discourse, narrative, structuralism, social-psychological phenomenon, mass consciousness*